

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-666-9-16>

THE ROLE OF IDEOLOGY IN INTERNATIONAL RELATIONS

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Frolov S. V.

*PhD in History,
Senior Lectures at the UNESCO
Department of Philosophy of Human
Communication and Social and
Humanitarian Disciplines
State Biotechnological University
Kharkiv, Ukraine*

Фролов С. В.

*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
ЮНЕСКО «Філософія людського
спілкування» та соціально-
гуманітарних дисциплін
Державний біотехнологічний
університет
м. Харків, Україна*

Проблема ролі та значення впливу ідеології на формування та здійснення зовнішньої політики держав є однією із найбільш складних в галузі наук про міжнародні відносини. Розвиток ідеологій, які так чи інакше впливали на зовнішню політику держав та на міжнародні відносини, почався з поступового відокремлення її від релігії. До Нового часу релігійний чинник відіграв важливу роль у формуванні та здійсненні зовнішньої політики держав. Загальноприйнятою є думка про те, що ідеологію як "науку про ідеї" розвивали французькі просвітителі другої половини XVIII ст. Гольбах, Гельвецій, Дідро та ін. Вважається, що сам термін був запропонований французьким філософом та економістом Д. де Трасі на початку XIX ст. Саме поняття ідеологія, він визначив як комплекс ідей, що виникають у людини по відношенню до навколишнього світу. Однак, далеко не все те, що ми розуміємо під ідеологією в широкому значенні, впливає на формування зовнішньої політики держави та міжнародні відносини. Найбільше явно і прямо на них може впливати те, що дослідники називають політичною ідеологією. Політична ідеологія - це та частина світогляду, яка спонукає людину до виконання саме політичних дій щодо перетворення навколишнього світу. Міжнародні відносини у цьому сенсі виступають як відносини та процеси політичного порядку. Значна кількість дослідників феномена ідеології зводять відомі ідейні течії у найбільш популярні види «політичних ідеологій». У XX ст. до таких видів, як правило, відносять: лібералізм, консерватизм, націоналізм, соціалізм, фашизм, анархізм, "фемінізм", "екологізм" тощо. Вплив ідеології на міжнародні відносини є багатовимірним і відбувається на кількох рівнях і проявляється в діяльності різних суб'єктів. Йдеться насамперед про основні властивості та ознаки

держави. Серед яких, прагнення до самозбереження та безпеки, накопичення потужності та забезпечення сприятливого зовнішнього середовища для свого саморозвитку.

Вплив ідеологій як систематизованих світоглядних поглядів починає простежуватись у міжнародних відносинах Нового часу, у період становлення "держав-націй", як головних діючих елементів Вестфальської системи міжнародних відносин, що виникла 1648 р. Ідейно-політичні моменти стали відігравати помітну роль у зовнішньополітичних процесах. Як пише В.Ф. Цимбалістий : «Вестфальський мир визнавав світську і державну різноманітність (було утворено 355 самостійних держав), закріпив співвідношення сил, що склалося в результаті 30-літньої війни і закріпив кордони окремих держав. Саме з цього часу головною формою політичної організації суспільства виступила національна держава (у західній термінології «держава нація»), а домінуючим принципом міжнародних відносин стає принцип національного суверенітету» [1, с. 315]. Відбувається посилення ролі ідеології на сприйняття державою інших учасників міжнародних відносин. Вже у війнах періоду Великої французької революції це було очевидним. Нову Францію, яка накреслила на своїх прапорах ідеї руйнації старої феодальної Європи, намагалися зламати коаліції консервативних монархічних режимів. У свою чергу французький республіканізм став ідейним обґрунтуванням оборони країни від феодальної реакції, а також подальшої експансії Франції. Професор Я. Грицак зауважує: «У повну силу процес творення модерних європейських націй розгорнувся у ХІХ–ХХ ст. Тому більш коректним є поділ світової історії на «ранньомодерні» (ранньоновітні) та власне «модерні» (новітні) часи. Хронологічну межу між першими і другими становить Велика французька революція» [2, с. 33].

У ХІХ ст. націоналізм як дуже поширена форма ідеології став ідейним стрижнем для обґрунтування воєн заради об'єднання народів та створення незалежних держав (Греція, Сербія, Італія, Німеччина). Однак, лише ХХ ст. дало найбільш вражаючі приклади взаємодії політичних ідеологій та зовнішньої політики держав. Стає часом поширення у Європі нових видів ідеологій. Центральним моментом яких була переконаність у тому, що «ідеальний світ» можна створити лише діями групи людей, суспільства та держави. Ідеології такого типу стали масовими і в низці країн набули статус офіційно-державних з функціями для видобування відносин із зовнішнім світом. Невипадково ХХ століття називають "століттям мас". Швидкому поширенню нових ідеологій об'єктивно сприяли важливі зміни, що відбулися в економічному, соціальному, культурному житті мільйонів людей, а також технічний прогрес.

У XXI ст. з розвитком країн та регіонів, ускладнення відносин між ними, строкатою стає палітра ідеологічних конструкцій. З одного боку, крах біполярного світу призвів до того, що ідеологія лібералізму була проголошена універсальною яка призвана продемонструвати перевагу західного шляху соціально-економічного та культурного розвитку. З іншого боку, сьогодні очевидно, що проголошення остаточної перемоги лібералізму над іншими ідейними течіями в глобальному масштабі - спроба видати бажане за дійсне. Посилення американської гегемонії у світі, аж ніяк не означає так само швидких змін у свідомості людей. Ще один фактор, існування який необхідно враховувати, – націоналізм у різних проявах. Він як найпоширеніша форма ідеології, як і раніше, існує у світі. У націоналізмі поєднуються індивідуальні і соціокультурні прихильності людей з ідеєю держави, яка тільки і здатна існувати і діяти для збереження національно-культурної ідентичності народу. Традиційно ця проблема вирішувалася саме за рахунок виникнення та розвитку незалежної держави. « Для ідеології націоналізму, – пише П. Іванишин, – ключовим є утвердження національної ідентичності як основної з усіх людських ідентичностей, а також теорії перманентної націоналізації (націотворення, національного відродження) як невіддільного вкоріння в Батьківщину, в національне буття » [3, с. 20].

Література:

1. Цимбалістий В. Ф. Теорія міжнародних відносин : навчальний посібник. Львів : «Новий Світ-2000», 2009. 360 с.
2. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX–XX століття, Київ : Yakaboo Publishing, 2024. 656 с.
3. Іванишин П. Ідеологія і держава: націософська інтерпретація : монографія. Тернопіль : Крила, 2022. 534 с.